

wantij

MAART 2021 | nummer 143 | jaargang 38 | nr. 1

Thijs Kramerlezingen

Waar staan we nu?

Inhoud

2	Inhoud en colofon	16	Onder de leden 't Duumpje typisch Thijs <i>Willem de Weert</i>
3	De inspiratie leeft voort <i>Ira von Harras en Robbert Trompetter</i>	17	Waterdunen baanbrekend (2) <i>Willem de Weert</i>
4	Wie was Thijs Kramer? Pionier in verbindingen leggen <i>Willem de Weert</i>	18	Johan van de Gronden: 'In de ecologie moet je geduld hebben' <i>Bouke Kromhout van der Meer</i>
6	'Het speelkwartier is voorbij' <i>Willem de Weert</i>	20	Joost Schrijnen: 'Onderschat de status van de Thijs Kramerlezing niet' <i>Bouke Kromhout van der Meer</i>
9	Plan Tureluur baanbrekend (1) <i>Willem de Weert</i>	22	Opinie. Hut <i>Guido Krijger</i>
10	Daan Schalck: 'North Sea Port wil leidend zijn in circulaire activiteiten' <i>Peter Louwerse</i>	23	Groot-Saeftinghe baanbrekend (3) <i>Willem de Weert</i>
12	Hans Achterhuis: 'Ik wil begrijpen' <i>Hans Achterhuis</i>	24	De voetafdruk. Soan Lan le <i>Gerda Spaander</i>
14	Agnes van den Berg: 'Breng de natuur naar de mensen' <i>Guido Krijger</i>		

Colofon

MAART 2021 | nummer 143 | jaargang 38 | nr. 1

Het wantij is 'de draaiing of stilstand in het water, waar vloedstromen elkaar ontmoeten.' Wantij is een uitgave van ZMf. Het blad wordt naar de leden van ZMf verstuurd. Bijdragen kunnen in overleg met de eindredacteur worden ingediend. Auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikel. Plaatsing in dit blad hoeft niet te betekenen dat de vermelde meningen het inzicht van de redactie, het bureau of het bestuur van ZMf weergeven.

Redactie:

Lineke Keizer (secretariaat), Bouke Kromhout van der Meer, Peter Louwerse, Guido Krijger, Gabi Sinke en Willem de Weert (eindredactie). Met medewerking van Gerda Spaander.

Redactiesecretariaat:

ZMf, Kousteensdijk 7, 4331 JE Middelburg
T. 0118 - 654 180 | E. wantij@zmf.nl

Vormgeving en productie:

Nilsson, Goes.

Voorpaginafoto:

Vogelaars en wielrenners op de dijk bij Groede.
Foto: Loes de Jong.

Thijs Kramerlezing in 2018. Foto: Loes de Jong.

Afgelopen jaar zou de zevende Thijs Kramerlezing zijn geweest. In navolging van zes eerdere edities die een groot succes waren. Met rust en aandacht luisteren naar inspirerende visies en afsluitend napraten en verder filosoferen bij een heerlijke Westmalle. Maar Covid-19 gooide aanhoudend roet in het eten. Ook voor dit jaar verwachten wij dat het bij elkaar brengen van honderden gasten in een theaterzaal niet realistisch zal zijn.

Ira von Harras en Robbert Trompetter

Waar het om begon

In 2008 vond de eerste Thijs Kramerlezing plaats nadat in 2006 Thijs bij een noodlottig ongeval om het leven was gekomen. Thijs was een man met inspirerende visies en spraakmakende ideeën voor een beter, groen-blauwer Zeeland. In 'inspiratie' en 'spraakmakende ideeën' werd de toon gevonden voor opeenvolgende lezingen. Steeds werd er ingezoomd op een thema op het snijvlak van economie, ecologie en sociaal.

Nieuw format in lijn met Thijs' gedachtegoed

Wat Thijs Kramer in zijn werk begon, willen wij helpen voortzetten. Zijn manier van denken verdient het om blijvend te worden uitgedragen. In een nieuwe vorm met een nieuw naam willen we, in lijn met het gedachtegoed van Thijs Kramer en de oorspronkelijke opzet van de lezing, opnieuw zoeken naar een setting waarin we met rust en aandacht naar elkaar kunnen luisteren en elkaar kunnen

inspireren met frisse en spraakmakende ideeën. Bovendien willen we in het nieuwe format tweejaarlijks bijeenkomsten organiseren, uiteraard passend bij de mogelijkheden in tijden van corona.

Met een klein team binnen ZMf wordt volop nagedacht over de uiteindelijke vorm en uitwerking van het nieuwe format. We hopen van harte dat je straks ons idee voor een nieuw concept kunt waarderen. Wij kijken ernaar uit om je weer te treffen en met je (na) te praten over de ideeën die daaruit voortkomen om Zeeland nog groen-blauwer te maken. Uiteraard daarna met een koude Westmalle in de hand.

Ira von Harras is directeur van ZMf en Robbert Trompetter projectleider van de Thijs Kramerlezing.

Wie was Thijs Kramer?

‘Pionier in verbindingen leggen’

Thijs Kramer (Schoondijke 1955-Beijing 2006) was in zijn jonge jaren actief bij Natuurvereniging 't Duumpje in Zeeuws-Vlaanderen. Als vrijwilliger ging hij aan de slag bij ZMf. Dat beviel wederzijds zo goed dat hij bleef en er uiteindelijk Hoofd Groene Ruimte werd. In 2001 maakte hij de overstap naar Staatsbosbeheer omdat hij, zoals hij zelf zei, ‘verder wilde kijken’. In 2003 werd hij benoemd als Gedeputeerde, dagelijks provinciebestuurder, namens de PvdA. Hij was de eerste Zeeuwse gedeputeerde die afkomstig was uit de natuur- en milieubeweging.

Willem de Weert

Energie

Besturen deed hij met verve en met veel energie. Hij verstond de kunst om te inspireren en te motiveren, maar was ook veeleisend in de concrete aanpak voor een mooi en duurzamer Zeeland. Om zijn bezielende gedachtegoed van natuurbeschermer én bestuurder levend te houden werd in 2008 de Thijs Kramerlezing ingesteld.

Tripel

Thijs Kramer was van de 'Triple P': People, Planet en Profit moeten met elkaar verbonden worden. Dit mondde uiteindelijk uit in baanbrekende plannen zoals Plan Tureluur, Waterdunen en de vorming van Groot-Saeftinghe. Hij nam ook initiatieven voor gezondmaking van de Deltawateren en gaf de eerste aanzet

voor een antwoord op de gevolgen van de klimaatverandering in Zeeland. Als geboren en getogen Zeeuws-Vlaming lag niet alleen Zeeland, maar ook Vlaanderen nauw aan zijn hart. Hij bezocht elk voorjaar de Ronde van Vlaanderen vanuit een vast café aan het parcours.

Positief

'Thijs was positief. Dat schuurde wel eens met zijn collega natuurbeschermers. Hij verwonderde zich regelmatig over hun pessimisme en conservatieve houding. Hij was ook een levensgenieter. Geen snelle hap tijdens het jaarlijkse uitje, maar een smakelijke maaltijd, met daarna een kloeke Westmalle om vervolgens op het terras de wereld te verbeteren.'

Tjeu van Mierlo, directeur ZMf, 2008

Pionier in verbindingen leggen

'De geest van Thijs Kramer is op de Abdij in ons midden gebleven. Verbinding leggen tussen economie en ecologie, krachten die in zijn gedachtegoed geen tegenstellingen waren. Dat passen we nu dagelijks toe, maar hij was daar als bestuurder een pionier in.'

Han Polman, Commissaris van de Koning, 2018

Bestuurlijke overtuigingskracht

'Als bestuurder moet je overtuigingskracht uitstralen, de noodzaak en urgentie van een project uitdragen. Dit is misschien wel het belangrijkste dat ontbrak in de discussie over de Hedwigepolder. Gedeputeerde Thijs Kramer en minister Cees Veerman straalden die overtuiging uit; met hun opvolgers was dit veel minder het geval.'

Dik Kruis, gepensioneerd ambtenaar Provincie Zeeland, 2020

Visionair bestuurder

'Thijs Kramer was het boegbeeld van de Zeeuwse natuurbescherming, een visionair provinciaal bestuurder en vooral een uiterst plezierig mens die tegenstellingen wist om te buigen in gemeenschappelijke belangen.'

Karla Peijs, Commissaris van de Koningin, 2008

Gewoon normaal doen

'De laatste keer dat ik hem sprak, reed hij als gedeputeerde voor in een auto met chauffeur. Hij zag dat ik wat onder de indruk was.' 'Gewoon normaal blijven doen, Willem. Dat probeer ik ook.'

Willem de Weert, eindredacteur Wantij, 2008

Lekker vogels kijken

'Een dijk van een Zeeuws Vlaming die voor zijn groene idealen streed, ook al was er tegenwind of stroomde het water tijdelijk de verkeerde kant op. Rustig blijven en dan maar met kleine stapjes vooruit. Thijs Kramer was de eerste wandelaar die meeliep op het Vroege Vogelspad. Hij had als druk bezet provinciebestuurder maar een paar uur de tijd en dat speet hem zeer, want een wandeling zo langs Zwin en Zwarte Polder, dat kwam er te weinig van. Lekker vogels kijken en filosoferen over het leven en de natuur.'

Redactie Vroege Vogels, 2006

Draagvlak

'Ik heb mijn oudere broer ontzettend gewaardeerd om zijn wijze inzichten zoals 'draagvlak is de vijand van de ambitie'. Een onsterfelijke uitspraak waarbij hij dondersgoed begreep dat compromissen sluiten onvermijdelijk is om je ambities mogelijk te maken. Daarbij zal het zeker geholpen hebben dat we in onze opvoeding meekregen dat ieder mens het verdiende om gehoord te worden. 'Heb uw naaste lief, gelijk u zelf' is een Bijbelse uitspraak die onze moeder ons als lijfspreuk meegaf. Thijs paste dit zeker toe, waarbij 'uw naaste' door hem ruim werd gedefinieerd als: alles dat leeft en bescherming verdient.'

Ard Kramer, broer van Thijs, 2021

Willem de Weert
is eindredacteur van Wantij.

‘Het speelkwartier is voorbij’

Willem de Weert

Ruud Schotting is hoogleraar kwantitatief watermanagement. Hij hield destijds een optimistisch betoog over een grenzeloos vertrouwen in de techniek. Als voorbeeld noemde hij de Oosterscheldekering. Hij memoreerde dat Zeeland in de frontlinie ligt door de klimaatverandering en de zeespiegelstijging (20 cm in de afgelopen eeuw). ‘We kunnen alles aan. De techniek is geen probleem, hoogstens gebrek aan geld.’

Woont Schotting nog steeds met een gerust hart op het laagste punt van Nederland?

Schotting: ‘Ja zeker, ik woon met een gerust hart in Rotterdam, vlak bij het laagste punt van Nederland dat maar liefst 6,76 meter onder NAP ligt. Het Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard zorgt daarvoor. In het nabije verleden is het wel een keer bijna fout gegaan: in de nacht van de Watersnoodramp sloeg er een gat van 15 meter in de dijk bij Krimpen aan de IJssel. Dankzij het heldhaftige optreden van Arie Evengroen, die zijn schip in het gat in de dijk manoeuvreerde, werd voorkomen dat een deel van Zuid-Holland onder water kwam te staan.’

Is je vertrouwen in de techniek nog even onbegrensd?

‘Gelet op het bovenstaande, mag met trots vermeld worden dat er in Nederland sindsdien veel hoogwaardig grondmechanisch en geohydrologisch onderzoek gedaan is naar de stabiliteit van dijken. Onze kennis op dit gebied wordt wereldwijd zeer gewaardeerd. Er is een enorme export van kennis en techniek op het gebied van watermanagement en

klimaatadaptatie. Die combinatie samen met de aandacht voor ecologische aspecten, maakt het aantrekkelijk voor andere landen om met ons in zee te gaan, figuurlijk natuurlijk.’

Schiet het al een beetje op met het klimaatbestendig maken van Nederland?

‘Kijk je naar het omgaan met water dan denk ik dat we in Nederland goed bezig zijn. Het Deltaprogramma 2021 van de overheid vind ik een solide document waar flinke uitdagingen in staan om de waterveiligheid in brede zin in de toekomst te waarborgen. Waar ik me wel grote zorgen over maak, is de energiekant van het klimaatbestendig maken van Nederland. Iedereen van het aardgas af of toch niet? Wel of geen ultradiepe geothermie? Wel of geen opslag van CO₂

Ruud Schotting. Foto: Picture People.

Oosterscheldekering. Foto: Loes de Jong.

Thijs Kramerlezing 2008 De groenblauwe Deltawerken een eeuw verder

Hoe ziet Zeeland er over honderd jaar uit? Hoe gaan we om met de zeespiegelstijging? Zijn er dan nog Deltawerken? Die vragen stelden Ruud Schotting, Dirk Sijmons en Steven van Schuppen zich in de eerste Thijs Kramerlezing.

Omslag Wantij april 2008.

in de ondergrond? Wel of geen opslag van radioactief afval in kleilagen? Hier heerst te veel de waan van de dag.'

‘Onze kennis van water-management, klimaatadaptatie samen met ecologie wordt wereldwijd gewaardeerd’

Zon, zee en strand

De tweede spreker was Dirk Sijmons, planoloog van het bureau H+N+S Landschapsarchitecten en destijds Rijksadviseur voor het Landschap. Hij betoogde dat Zeeland ‘meer is dan zon, zee en strand en dringend zijn toeristisch product moet vernieuwen.’ Hij geloofde niet in het tweesporenbeleid dat industriële bedrijvigheid probeert te combineren met toeristische ontwikkeling: ‘Dat is het sparen van de kool en de geit. Zeeland heeft nu, 2008, nog de kans om zijn karakteristieke landschap op een sympathieke wijze te gelde te maken.’

Heeft Zeeland voor de kracht van zijn landschap gekozen of is het juist verder verkwanseld?

Sijmons: ‘In 2008 pleitte ik voor een keuze in Zeeland voor het planmatig en stap voor

stap veredelen van het landschap en dat economiseren via een recreatieve ontwikkeling met een zekere allure. Ik pleitte voor een territoriale keuze. Koppel verdere verstedelijking aan de as Rotterdam-Breda-Antwerpen en zorg dat deze meer dan twee miljoen inwoners hun tuin in de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden vinden. Daarmee werden, volgens de altijd zure PZC, vraagtekens gezet bij het tweesporenbeleid: industrialisatie én een mooi landschap, economische groei én het verkleinen van de voetafdruk. Dertien jaar is nog niet lang genoeg om de balans op te maken wat het provinciale tweesporenbeleid nu precies heeft opgeleverd.’

Goed nieuws

‘In elk geval zie ik dat mijn inschatting over de potenties van Zeeland wél worden gedeeld door internationale partijen. Eerst

Dirk Sijmons. Foto: Wiebe Kiestra.

kwam Roompot in Franse handen en in 2020 werd het gekocht door een Amerikaanse investeerder, niet automatisch goed nieuws overigens. Wel goed landschappelijk nieuws is dat het Grenspark Saeftinge, als de voortekenen niet bedriegen, een prachtige aanwinst wordt.

De discussie over wisselpolders langs de Westerschelde, in het verlengde van het denken van Thijs Kramer, zit muurvast. Dat is duidelijk een kwestie van wereldbeeld: het land dat door de voorvaders is gewonnen mag niet worden opgegeven. Onlangs was ik betrokken bij een project van het Centrum Beeldende Kunst Zeeland om, net zoals bij de Kramerlezing, opnieuw een eeuw voor Zeeland vooruit te kijken. De resultaten zijn vier scenario's die allen gebaseerd zijn op verschillend wereldbeelden. ZMF was een van de partijen die input leverde. Binnenkort zijn deze scenario's bij CBK te bewonderen. Ze laten heel verschillende visies op de toekomst van Zeeland zien.'

.....

'De discussie over wisselpolders langs de Westerschelde, in het verlengde van het denken van Thijs Kramer, zit muurvast'

.....

Luister naar de stem van het water

Historicus, publicist, geboren Zeeuw en wandelaar Steven van Schuppen voerde als derde spreker het begrip 'Zivilcourage' op: een levenshouding waarin ruimte is voor het offer, het viëren van de terugtocht, bijvoorbeeld tegenover de macht van het water. Van Schuppen pleitte voor Zeeuwse proeftuinen waarbij tot dan toe ongewone oplossingen voor de kustverdediging worden uitgetoetst. Als voorbeeld noemde hij in plaats van het verder verhogen van de dijken, het ruimte bieden aan een geleidelijke overgang van zee naar land. In die ruimte zag hij plaats voor zilte landbouw, recreatie en woningen op palen en terpen.

Heeft de overheid de afgelopen jaren voldoende ruimte geboden aan Zeeuwse proeftuinen?

Van Schuppen: 'Proeftuinen? Er zijn de afgelopen jaren heus wel wat proeftuinen van de grond gekomen, de ene geslaagder dan de andere. Maar inmiddels zijn we mijn inziens het stadium van het speelkwartier ruimschoots voorbij. Het water komt eerder, verder en hoger dan we in 2008 dachten. Het wordt daarom de hoogste tijd om nu al voor te sorteren op

mogelijke ontwikkelingen na 2050. Want ruimtelijke ordening kent een planningshorizon van zo'n drie kwart eeuw. En om te voorkomen dat proeftuinen 'troetelincidenten' blijven, waarvoor ik veertien jaar geleden ook al waarschuwde, moeten we tegelijk ook op een hoger schaalniveau gaan opereren.'

Oosterschelde

'Laat ik dit nader toelichten aan de hand van de casus Oosterschelde. Met de nieuwe prognoses van de zeespiegelstijging wordt het steeds duidelijker dat de huidige stormvloedkering bij lange na niet berekend is op de bij de bouw beoogde levensduur van tweehonderd jaar. Hier zou ik niet kiezen voor een volgende tussenoplossing, maar nu al voor een zo open mogelijke Oosterschelde. Dat zou pas getuigen van een echt consequente visie voor de lange termijn. Een visie met vergaande ruimtelijke consequenties op het hogere schaalniveau van de hele zuidwestelijke Delta. De Maeslantkering in de Nieuwe Waterweg heeft evenmin het eeuwige leven. Wie durft hier de meest radicale terugtrekoptie in al zijn consequenties te doordenken? Een optie waarin dynamiek van het water leidend is en de stedelijke occupatie volgend.'

Steven van Schuppen.

.....

'Durf voor een zo open mogelijke Oosterschelde te kiezen'

.....

Willem de Weert is eindredacteur van Wantij.

Plan Tureluur baanbrekend (1)

Foto: Edwin Paree, 18 oktober 2019.

Op de voorgrond is het Pikgat Kerkwerf te zien, met daarachter het omvangrijke Prunjegebied. En meer op de achtergrond aan de Oosterschelde gelegen de Flauwers Inlaag, Weevers Inlaag en Schelphoek.

Het was een klein clubje ambitieuze lieden dat Thijs Kramer in 1989 bijeen had geroepen voor een plan dat letterlijk grenzen zou verleggen langs de Oosterschelde. Omdat sinds de bouw van de kering alleen maar schorren in de Oosterschelde zijn verdwenen, verminde het overtijgebied voor vogels. Voor het eerst in de Nederlandse geschiedenis vroeg daarop niet de landbouw, maar de natuurbescherming een landinrichting

aan. Plan Tureluur werd baanbrekend. Langs de zuidkust van Schouwen ligt nu een uitgestrekt gebied met zilte natuur. In 2003 wandelde Thijs Kramer over 'de vogelboulevard' en genoot met volle teugen van het zicht op de grote kreek en de hoogwatervluchtplaats.

Edwin Paree begon met het fotograferen van vogels in zijn tienerjaren. Toch kon hij beter overweg met een 50 mm standaard-

lens. Als vlug kwamen de landschappen in beeld. Bij Rijkswaterstaat was hij meetleider monitoring zandsuppleties Oosterschelde. Naast vele uren in het veld mocht hij zijn fotografiecompetenties inzetten voor het monitoringswerk en de suppletieprojecten vanuit de lucht vastleggen. 'Van bovenaf is de schoonheid van de Zeeuwse deltawateren goed te zien, de blauwgroene oase.'

Daan Schalck CEO North Sea Port:

‘North Sea Port wil leidend zijn in circulaire activiteiten’

Peter Louwerse

Hans Smits pleitte in 2010 voor een nauwe samenwerking van de havens in de Rijn-Scheldemonding in plaats van elkaar te vuur en te zwaard te beconcurreren. Inmiddels zijn de havenbedrijven van Gent enerzijds en Terneuzen en Vlissingen (Zeeland Seaports) anderzijds gefuseerd. Schalck vertelt hoe het nu staat met de samenwerking. ‘We zijn blij met de fusie. Onze aandeelhouders willen voorlopig geen nieuwe fusieplannen. Het kost vele jaren om de gevolgen van een fusie goed te laten indalen. Maar als we kijken naar samenwerking voor de uitdagingen in de toekomst, dan zijn er twee havens die het verschil kunnen maken: Rotterdam en Antwerpen. Deze zijn de meest logische partners om samenwerkingsverbanden op te zetten. Alle havenbedrijven hebben te maken met gelijklopende uitdagingen zoals energietransitie, klimaatverandering en digitalisering.’

Achterlandverbindingen

Wat is er terecht gekomen van het pleidooi van Smits om de groenblauwe

Delta te sparen door het aanleggen van achterlandverbindingen om Zeeland heen? Schalck zegt dat de binnenvaart goed is voor 58% van het transport. ‘We kijken daarnaast uit naar het spoor. Voor de spoorwegen hebben we een fors programma staan dat we in de komende tien jaar trachten uit te rollen. We gaan uit van het versterken van de huidige bundels. Zowel vanuit Vlissingen als Gent gaan we eerst richting Antwerpen. Van daaruit vertakken we verder Europa in.’

Veelbelovend

Smits noemde een aantal veelbelovende zaken als tankopslag, biochemie in de Kanaalzone en ontwikkeling van het DOW-complex. ‘We kijken daar nu anders tegenaan’ zegt Schalck. ‘Vroeger keken de havenbazen vooral naar volume. We investeerden in grotere tankopslag of mikten op meer containerfaciliteiten. Tegenwoordig kijken we minder naar volume op zich. Als we nu tankopslag gaan doen, dan gaat het vooral om het creëren van toegevoegde waarde voor de maatschappij als geheel.’

Schalck bedoelt hiermee dat tankopslag wordt vergroot om meer vloeibare volumes naar de havens te transporteren om ze te zuiveren en daar grondstoffen uit te halen. Daarmee kunnen weer nieuwe fabrieken aangetrokken worden. ‘Zo creëren we waarde met nieuwe industriële activiteiten met de focus op circulaire economie. North Sea Port wil leidend zijn in circulaire activiteiten. Ook voor droge opslag zien we hier kansen. Er komt een nieuwe stroom van te recyclen bouwmaterialen inclusief isolatiematerialen. Daar hebben bedrijven opslag voor nodig. Verder voorzie ik een vraag naar opslag van waterstof en van bio-ethanol.’

Marktwerving

Smits toonde zich ruim tien jaar geleden voorstander van havenbedrijven in handen van de overheid. Hij vond dat de leiding niet in handen moet zijn van mensen uit de private sector die naar winstmaximalisatie streven. Schalck steunt deze visie van Smits voor 100%. ‘Havens moeten financieel gezond zijn om te blijven investeren. Maar we moeten geen bedrijf

Thijs Kramerlezing 2010 De Delta voortuin van Rotterdam

In de tweede Thijs Kramerlezing, gehouden in 2010, schetste Hans Smits, toenmalig president-directeur Havenbedrijf Rotterdam, een toekomstbeeld van de haven en economie in de Rijn-Scheldemonding. De meest in het oog springende onderwerpen uit de lezing leggen we een decennium later voor aan Daan Schalck, sinds 2018 CEO van het nieuwe havenbedrijf North Sea Port. Hij geeft zijn visie op de huidige stand van zaken en kijkt op zijn beurt naar nieuwe ontwikkelingen.

Omslag Wantij april 2010.

Daan Schalck. Foto: Tom D'haenens, North Sea Port.

‘Ik voorzie een vraag naar opslag van waterstof en bio-ethanol’

worden dat omwille van dividend of maximalisatie van de winst een machtige speler wordt met die doelstelling. Ik ben er van overtuigd dat we in overheidshanden moeten blijven. Een havenbedrijf dat in overheidshanden is, moet een managementcultuur nastreven die het idee heeft alsof het een privébedrijf is, niet financieel, maar naar efficiëntie en snelheid van beslissing en uitvoering. Maar ook een ‘open’ haven voor heel veel klanten. Deze gouden middenweg in bestuursvorm is bij ons goed gelukt.’

Milieufederatie

Schalck: ‘We zijn ons heel goed bewust geworden dat je in een omgeving werkt met een brede groep van stakeholders die je moet managen. Daarmee bedoel ik ook de milieufederatie waarmee we in dialoog zijn en een convenant hebben. Stakeholdersmanagement zal van doorslaggevend belang zijn om je toekomst te bepalen. Ik denk dat we dat tien jaar geleden nog een beetje als lastpost en een soort bemoeienis zagen. Maar je hebt juist een verzekering voor de toekomst als je partijen vroegtijdig betrekt in je beleidsplannen. Soms lijkt het dan traag te gaan, met veel discussies, maar het is de enige weg voorwaarts. We leven in een complexe omgeving, je kunt nieuwe dingen niet dominant opleggen.’

Peter Louwerse is lid van de Wantijredactie.

Hans Achterhuis:

‘Ik wil begrijpen’

‘Toeval bestaat niet’ luidt een adagium dat ik graag bij lezingen en artikelen gebruik. Daar bedoel ik overigens niet iets zwaar filosofisch mee. Ik wil er vooral mee zeggen dat de thema’s die ik aangereikt krijg, steeds blijken te resoneren met persoonlijke vragen en ervaringen die mij als maatschappelijk gericht filosoof bezig houden.

Hans Achterhuis

Hans Achterhuis.
Foto: Uitgeverij Lemniscaat. Roy Beuker.

Dat is zeker het geval met het verzoek voor een terugblik op de Thijs Kramer lezing ‘Zeeland werkplaats en woning’ die ik in 2012 hield. In het begeleidende interview in Wantij verklaarde ik dat ik mijzelf nog één grote opdracht stelde, waarvoor ik terug moest naar de rust van mijn studeerkamer. Het ging om het

schrijven van een boek over mijn geliefde filosofe, Hannah Arendt. Dat kwam er sindsdien niet van. Ik bleef druk met het vaak samen met vrienden geven van lezingen en cursussen die ik soms in boekteksten uitwerkte. Met Maarten van Buuren schreef ik ‘Erfenis zonder testament’ over de Tien Geboden, met Nico Koning ‘De kunst van het vreedzaam vechten’ over de maatschappelijke omgang met geweld.

Studeerkamer

Maar toen stuurde het Coronavirus mij naar mijn studeerkamer. Afgelopen jaar werkte ik oude aantekeningen over de relatie van religie en geweld uit in de studie ‘Geloof in geweld’. Wat moest ik daarna doen, toen het licht aan het einde van de tunnel dat onze minister-president beloofde, maar niet ging schijnen? De vraag van Wantij hielp mij op weg naar een antwoord. Mijn oude opmerking in het interview verwees mij naar Arendt, waar ik eindelijk eens dat boek over moest gaan schrijven. Ik maak hier graag een klein begin.

Arbeiden en werken

Het denken van Arendt is het afgelopen decennium alleen maar belangrijker geworden. Haar kernbegrippen ‘arbeiden’

en ‘werken’ zijn in relatie tot de klimaatcrisis nog steeds uiterst relevant. Wij organiseren ons steeds meer vast in de bij arbeiden horende ideeën en praktijken van economische groei en consumptie. Juist de Coronacrisis heeft ons met de neus op onze verslaafdheid gedrukt. Afkicken bleek zo goed als onmogelijk. De gigantische financiële ondersteuning van staatswege is immers vooral gericht op het in stand houden van ons productie- en consumptiesysteem. Op zich is dat goed te begrijpen, maar we zouden die steun ook kunnen koppelen aan toekomstige veranderingen in de richting van meer duurzaamheid.

‘Koppel de financiële staatsondersteuning aan toekomstige veranderingen richting duurzaamheid’

.....

‘Hoe kunnen wij blind zijn voor de grootste crisis die de mensheid wacht?’

.....

Duinen Oostkapelle. Foto: Loes de Jong.

Overleven of goed leven

Dat dit niet gebeurt, heeft alles te maken met de twee genoemde basishoudingen, die ik in mijn Thijs Kramerlezing besprak. Arbeiden is gericht op overleven, op het zo lang mogelijk in leven blijven om te kunnen consumeren. Dat levert tenslotte de economische groei op waar we steeds meer naar snakken. Bij werken gaat het veeleer om een goed leven, om een stabiele en duurzame wereld waarin we kunnen wonen en ons thuis voelen.

Twee zielen

Ik geef toe dat ik deze tegenstellig gemakkelijker theoretisch kan formuleren. In de praktijk worden we geconfronteerd met vragen over de toepassing ervan. Twee zielen wonen in uw borst, hield ik indertijd mijn publiek voor. Dat geldt ook voor mijzelf. Ons economisch systeem dwingt ons allemaal tot arbeiden in de zin van Arendt. Daar ontkomen wij niet aan. Toch kunnen we ernaar streven om de ziel van de werkende en wonende mens op individueel en collectief niveau meer aandacht te geven.

Blind

Een belangrijk motto van Hannah Arendt was: ‘ik wil begrijpen’. Ik deel dit op veel

punten en maak er waarschijnlijk de titel van mijn boek van. Wat ik op dit moment nauwelijks begrijp is hoe wij blind kunnen zijn voor de grootste crisis die de mensheid wacht en die zich al aankondigt in veelvuldige klimaatrampen. De twee basishoudingen die ik in mijn lezing besprak, kunnen ons ongetwijfeld helpen om onze collectieve blindheid te begrijpen. Maar ook dit begrip zal praktisch vertaald moeten worden. Thijs Kramer deed dat indertijd naar de politiek. Daar lijkt mij ook op dit moment weer de grootste uitdaging te liggen. Er zal een maatschappelijke bedding gecreëerd moeten worden, waarbinnen individuele keuzes voor een duurzamer leven als vanzelfsprekend gemaakt kunnen worden.

Hans Achterhuis is filosoof, gespecialiseerd in sociale en techniekfilosofie. Hij mengt zich regelmatig in maatschappelijke discussies en schreef over thema's als welzijnswerk, ontwikkelingssamenwerking, schaarste en technologie.

Thijs Kramerlezing 2012 Zeeland, werkplaats en woning

‘In de overmoed van het streven naar de grenzeloosheid verliezen mensen de maat die bij het goede leven behoort, uit het oog,’ betoogde filosoof Hans Achterhuis. Hij ging te rade bij zijn favoriete denker: de Duits-Amerikaanse Hannah Arendt. In haar essay *De crisis in de cultuur* laat ze zien wat er verloren gaat, als we de aarde alleen maar als een groot consumptieparadijs inrichten.

Omslag *Wantij* maart 2012.

Agnes van den Berg:

‘Breng de natuur naar de mensen’

Tijdens de lezing in 2014 sprak Van den Berg over pessimisten en optimisten. De pessimisten zijn ervan overtuigd dat vervreemding van natuur heel zorgwekkend is en uiteindelijk zelfs kan leiden tot de ondergang van zowel natuur als mens. De optimisten denken dat vervreemding niet zo erg is: de wereld is voortdurend in verandering en mensen en vooral kinderen zijn flexibel en passen zich gemakkelijk aan.

Guido Krijger

Het deed mij denken aan een boek van Charles C. Mann, waarin hij schrijft over *Tovenaars en Profeten*. Tovenaars zijn techno-optimisten die geloven in het vernuft van de mens om problemen te overwinnen en in hoogwaardige technologische oplossingen zoals genetische modificatie, kernenergie en ‘klimaat-slimme landbouw’. Aan de andere kant waarschuwen de Profeten dat de mens druk bezig is om de aarde uit te putten. Zij willen grenzen stellen aan de groei en de nadruk leggen op duurzaamheid. Ze zijn huiverig voor de snelle technologische vooruitgang. In de praktijk lijken het twee kampen, die moeilijk naar elkaar luisteren. Terwijl wellicht in naar elkaar luisteren de oplossing schuilt?

Is Agnes van den Berg meer een Tovenaar of een Profeet?

Van den Berg: ‘Je mag van mij niet anders verwachten dan dat ik het belang van de natuur sterk onderstreep, maar ik heb ook geleerd dat je niet alles kunt controleren. Je kent nooit alle variabelen die van belang zijn. Misschien zien we tijdens het maken van onze actieplannen om mensen weer te verbinden met de natuur, wel iets heel groots over het hoofd. Bescheiden zijn en meebewegen, is wat ik steeds meer leer. Toen jij me belde voor het interview stond bijvoorbeeld net mijn keuken blank. Je kunt dan niet anders dan meebewegen en je tovenaarskwaliteiten tevoorschijn halen.’

Sinds het begin van de economische crisis in 2008 was er sprake van een explosie van maatschappelijke activiteiten wat betreft groen in de leefomgeving. Heeft deze ontwikkeling zich voortgezet?

‘De vergroening van de buitenruimte van scholen en kinderopvang heeft een grote vlucht gekregen. Ook zie ik in de afgelopen zeven jaar steeds meer interesse vanuit de medische wereld en zorg. Zo wandelen er al huisartsen met hun meest kwetsbare patiënten. In sommige landen zoals Schotland en Nieuw-Zeeland is er al ‘natuur op recept’. Dit wordt vergoed door de zorgverzekering. Een andere ontwikke-

Waterdunen in West-Zeeuwsch-Vlaanderen.
Foto: Loes de Jong.

ling is de sterke opkomst van wandel- en natuurcoaching. Dat de natuur onze gezondheid bevordert en het een geschikte omgeving is voor persoonlijke ontwikkeling wordt in steeds meer studies bewezen.'

.....

‘Dat de natuur onze gezondheid bevordert, wordt steeds meer bewezen’

.....

Agnes van den Berg. Foto: Erik Dracht.

Sinds vorig jaar kregen we te maken met een viruscrisis. Mensen mochten niet meer naar theater, concertpodia, bioscopen, winkels, musea en restaurants. In het weekend puilt de natuur nu uit van mensen die een frisse neus komen halen. Draagt dat bij aan het slechten van de vervreemding tussen mens en natuur?

‘Voor veel mensen is zo’n bospadwandeling een openbaring. Ze hebben ontdekt wat het hen kan brengen. Dat is pure winst. Voor andere mensen was het misschien toch anders dan ze zich voorgesteld hadden. Er stond bijvoorbeeld een gure wind met striemende regen, ze kregen modder aan de schoenen of ze verdwaalden zelfs in het bos. Mensen die normaal gesproken nooit in de natuur komen, maken tijdens de crisis kennis met de positieve maar ook ‘negatieve’ kanten van natuurbeleving. Ik maak me wel zorgen over het gedrag van mensen die zich de openbare ruimte toe eigenen. Het is geen goed idee als mensen massaal barbecueën in het bos of hun hond door kwetsbare natuurgebieden laten rondrennen. Maar nog meer regels is misschien niet de weg. In de omgevingspsychologie spreekt men van ‘de waarde van verleiden’. In dit geval de bezoekers verleiden om minder kwetsbare gebieden op te zoeken.’

Thijs Kramerlezing 2014 Wat als een samenleving vervreemd raakt van de natuur?

De samenleving is in rap tempo aan het verstedelijken. Dit zorgt voor heel wat problemen en uitdagingen. Denk daarbij ook aan klimaatverandering, vermindering van biodiversiteit en uitputting van fossiele brandstoffen. Ook de sterke toename van welvaartsziekten (zowel lichamelijk als geestelijk) is een niet te onderschatten uitdaging. Heeft dit alles te maken met de verhouding van de mens tot natuur? Dat vroeg Agnes van den Berg, omgevingspsycholoog en hoogleraar natuurbeleving in Groningen, zich af in de Thijs Kramerlezing.

Omslag Wantij april 2014.

‘Daarvoor is het nodig om buiten de huidige natuurgebieden veel meer natuurlijk landschap te ontwikkelen, waarin mensen kunnen recreëren en naar hun werk kunnen fietsen. Een mooie opgave voor de politiek. Kortom: breng de natuur naar de mensen!’

Guido Krijger is lid van de Wantijredactie.

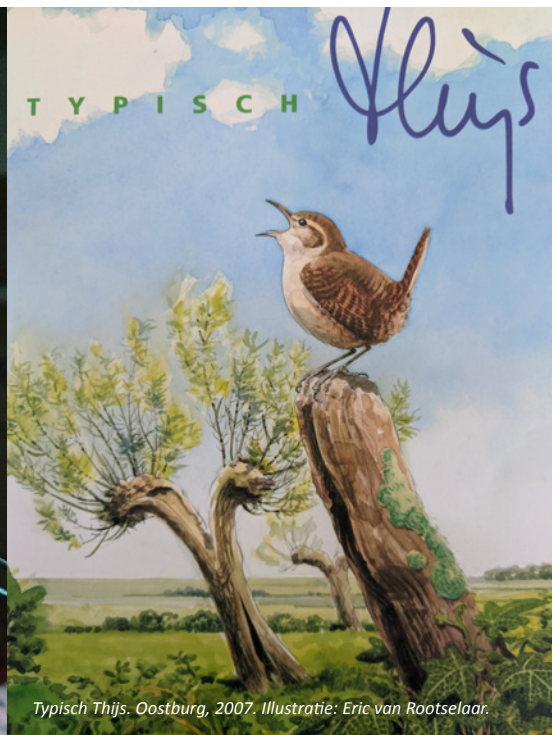
't Duumpje typisch Thijs

't Duumpje is de volksbenaming voor een heel klein vogeltje dat een heel grote keel kan opzetten. Het is ook de naam voor de natuurbeschermingsvereniging in West-Zeeuws-Vlaanderen (370 leden) waar Thijs Kramer actief lid van was.

Willem de Weert

Thijs Kramer. Foto: Peter Maas.

Typisch Thijs. Oostburg, 2007. Illustratie: Eric van Rootselaar.

De dood van Thijs Kramer zette zijn vrienden- en kennissenkring aan om hem te gedenken in 'Typisch Thijs', een boekje dat in 2007 verscheen. Door de chronologische volgorde is het een bloemlezing van het leven van Thijs Kramer, maar ook van dertig jaar geschiedenis van de natuurbescherming in Zeeland. Bijgaande notities zijn voor een deel afkomstig uit dit boekje.

Betere wereld

Thijs' vader was vertegenwoordiger en nam zijn zoon geregeld mee op toer door Zeeland, waarbij de vogelgids en verrekijker op de achterbank lagen. Zijn christelijke opvoeding maakte Thijs, zoals hij zelf zei, 'gevoelig voor ideologieën die een betere wereld nastreven'. Hij stak zelfs zijn licht op

in Cuba. Na zijn studie aan de Sociale Academie in Breda keerde hij terug naar Zeeuws-Vlaanderen. Toen in 1975 't Duumpje werd opgericht als voortzetting van de Vogelbeschermingswacht werd hij actief lid en nam veel werk op zich. Hij zorgde voor het mededelingenblad, typte alles en maakte het persklaar. De vereniging bloeide. Thijs werd voorzitter van de biologiewerkgroep, de planologiewerkgroep en op een gegeven moment voorzitter van heel de vereniging. Er werd actie gevoerd o.a. tegen de komst van zendmasten in IJzendijke en hoogbouw in Breskens, maar ook vóór zaken zoals een schonere Westerschelde. Om daarvoor aandacht te vragen liepen ze met een groep Zeeuwen en Belgen naar de bron van de Schelde.

Tellen

Toen hij later bij ZMf en Staatsbosbeheer ging werken en daarna gedeputeerde voor Water en Natuur werd, was Zeeuws-Vlaanderen nooit ver weg. Het huis onder aan de dijk met het bruggetje over de sloot, bleef zijn schuilhut. Hij beleefde nog steeds plezier aan het vogels observeren en tellen, ook al was zijn vrije tijd schaars geworden. Hij telde niet alleen vogels, maar ook het aantal keren dat hij zijn favoriete Pizzeria Romagna bezocht in Sluis: 1184 keer. Lekker eten, een goed glas wijn of bier, een cognacje na. Typisch Thijs.

Willem de Weert is eindredacteur van Wantij.

Foto: Edwin Paree, 20 april 2019.

Waterdunen baanbrekend (2)

Plan Waterdunen aan de kust van Zeeuws-Vlaanderen is grotendeels gerealiseerd, wachtend op zout water. Sedimenttransport is goed te zien met het lage water in de Westerschelde.

‘Kust in Kleuren’ was het baanbrekende plan om de kustverdediging van Zeeuws-Vlaanderen een meer natuurlijk aanzien te geven. Als één van de eersten wees Thijs Kramer erop dat de recreatie een groot belang heeft bij een mooi landschap en een gezonde natuur. Als natuur- en milieubeschermer in Zeeland moet je eelt op je ziel hebben, want net als bij Plan Tureluur was de weerstand aanvankelijk groot. Een profeet wordt in

eigen land nu eenmaal weinig geëerd. Nu wordt ‘Waterdunen’ gezien als hét voorbeeld om kustverdediging, recreatie én natuur te combineren.

Edwin Paree: ‘Als dagdromer zie ik een mooiere realiteit voor me. Zo geven mijn beelden een ietwat geromantiseerd beeld van de werkelijkheid. Warmer, contrastrijker, kleurrijker en geoptimaliseerd dat het oog naar de juiste plaats in het beeld

wordt geleid. Bedoeld als mooie ‘praatplaatjes’ maar ook om iedereen te inspireren om de Deltawateren nog mooier te maken dan ze nu al zijn.’

Johan van de Gronden:

‘In de ecologie moet je geduld hebben’

Johan van de Gronden was directeur van WNF in 2016. ‘Het is glas is nu, vijf jaar later, misschien halfvol,’ zegt hij. ‘Ik zie heel veel goede lokale initiatieven. Coöperaties, het uitgeven van obligaties om land beschikbaar te stellen aan boeren die verantwoord werken, waardering van de streekproducten. Dat zijn positieve ontwikkelingen en tegelijkertijd zie ik dat op macroschaal het kwartje nog niet is gevallen. Bijvoorbeeld bij de aanpak van de stikstofcrisis. Het bewustzijn is er politiek wel, maar het draagvlak blijktbaar niet. De maatregelen zijn te gering en te versnipperd.’

Bouke Kromhout van der Meer

Regie

Het voeren van regie door het Rijk was een noodzakelijke maatregel die hij noemde. 'Daar zitten we, denk ik, wel tegenaan. De Coronacrisis leert ons dat je sommige zaken nu eenmaal niet goed voor elkaar kunt krijgen zonder centrale sturing. Ik hoop en vermoed dat er na de komende verkiezingen gesproken zal worden over een aparte bewindspersoon voor de leefomgeving. Dat er dan een einde komt aan de versnippering over verschillende bewindspersonen van zaken die je niet los van elkaar kunt zien zoals natuur, klimaat en ruimtelijke ordening.'

Oesterriffen

Een ander punt dat hij noemde was het versneld aanleggen van een netwerk van beschermde natuurgebieden in Noordzee en Waddenzee. 'We zien hier wel enige vooruitgang in. Bijvoorbeeld het Noordzee-akkoord, dat de afspraken tussen Rijk en stakeholders over keuzes en beleid regelt en dat vorig jaar is ingediend bij de Tweede Kamer.' De Noordzee speelt ook een belangrijke rol in de voorbeeldprojecten die hij in zijn lezing noemde. Zoals het initiatief van diverse natuurbeschermingsorganisaties om de oesterriffen terug te brengen in de Noordzee. 'Het mooie daarbij is dat we de veerkracht van de natuur merkten toen bleek dat zich in de Noordzee, voor de Grevelingendam, spontaan een rif met de bijna uitgestorven platte Zeeuwse oesters had gevormd. Uit diverse pilots is gebleken dat op aangelegde oesterriffen zich ook larven ontwikkelen en het rif dus levensvatbaar is. Ook positief is dat de Tweede Kamer in december 2020 een motie heeft aangenomen

'De Coronacrisis leert ons dat je sommige zaken niet goed voor elkaar krijgt zonder centrale sturing'

'We hebben de algehele teruggang van de natuur nog niet gestopt'

men om huidige en nieuwe oesterriffen in de Noordzee te beschermen.'

Kierbesluit Haringvliet

Mooi noemt Van de Gronden de voortgang van het door hem in zijn lezing aangehaalde Kierbesluit Haringvliet. Hierbij worden sinds 2018 de sluisen naar de Noordzee regelmatig deels opengezet om het zoute water binnen te laten. 'Dankzij geld van de PostcodeLoterij en een goede samenwerking tussen natuurbeschermings- en overheidsorganisaties ontstaat hier langzaam een ander, meer natuurlijk gebied. Dat gaat langzaam. Vijf jaar is in natuurontwikkeling immers maar een korte periode. In de ecologie moet je geduld hebben.'

Roedel wolven

'Deels gaan we de goede kant op,' zegt Van de Gronden. 'Ik put veel hoop uit de lokale decentrale initiatieven. Maar als je bijvoorbeeld kijkt naar de transitie naar duurzame landbouw, dan is dat nog een heel proces. Over de stand van de natuur ben ik nog wel wat somber. We hebben de algehele teruggang nog niet gestopt. Ik zou wensen dat er meer vooruitgang was. Natuurlijk zijn er ook wel lichtpuntjes. Wie had er bijvoorbeeld in 2016 gedacht dat er op enkele kilometers afstand van mijn huis een roedel van acht wolven zou leven? Soms word je enorm verrast door de veerkracht van de natuur. We hebben de natuur hard nodig: om in te wandelen, als uitlaatklep, als spirituele behoefte. Afgelopen jaar is dat maar weer gebleken.' 'Het bezoek aan de natuur is door de crisis met 40 % toegenomen. Als er niets meer kan en mag, dan kun je altijd nog de natuur in. En daar hebben we, naar nu blijkt, gewoon te weinig van.'

Bouke Kromhout van der Meer is lid van de Wantijredactie.

Thijs Kramerlezing 2016 Het zilte land. Tussen weemoed en belofte

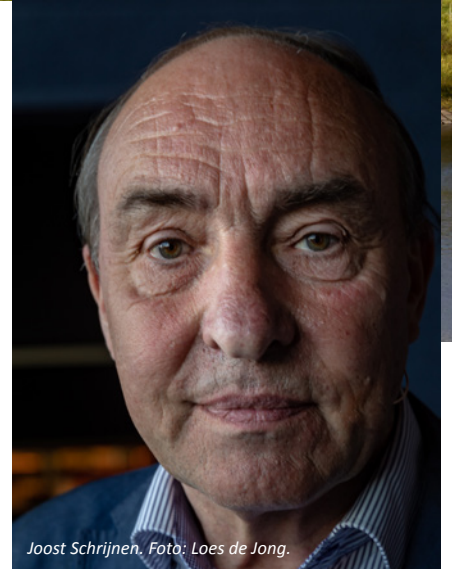
Johan van de Gronden, destijds directeur van het WWF Nederland, sprak vijf jaar geleden over de toenmalige stand van zaken in de Zeeuwse natuur en schetste wat er naar zijn mening zou moeten gebeuren. Zo pleitte hij voor het terugbrengen van de maatvoering in de landbouw, visserij en tuinbouw.

Omslag Wantij april 2016.

Johan van de Gronden. Foto: KWF.

Joost Schrijnen, Foto: Loes de Jong.

‘Onderschat de status van de Thijs Kramer-lezing niet’

Tijdens zijn lezing pleitte Joost Schrijnen tegen het sectoraal denken, dat ons zo vaak in onze mogelijkheden beperkt. ‘Uit je eigen sector komen, over je grenzen heen denken, dat is ook wat Thijs Kramer deed,’ vertelt hij daar over.

Bouke Kromhout van der Meer

‘Kramer had visie en maakte plannen, ook al was er op dat moment nog geen geld om deze te realiseren. En je zag dat hij bij de natuurcompensatie Westerschelde of bij Waterdunen meteen een verhaal kon vertellen, omdat hij een visie had en niet alleen binnen de ecologische sector dacht.’

Samenwerking

Anno 2021 ziet Schrijnen dat er helaas nog veel te veel sectoraal wordt gedacht. In de politiek, bij belangengroepen, in de landbouw, bij het energievraagstuk. Ook in Zeeland. ‘Het concept van de Delta is absoluut Zeeland-overstijgend, daar kun je niet als Zeeland alleen aan werken.’ Een

positieve ontwikkeling noemt hij ‘North Sea Port’, de samenwerking tussen de Zeeuwse havens en de haven van Gent. ‘Ik vind dat zoiets moois, zo grensoverschrijdend. Ik heb in de Delta gewerkt en ervaren hoe moeilijk het is deze samenwerking te vinden.’

Energie-eiland

Bij de, ook door hem in 2018 besproken, energietransitie ziet hij een tegenovergestelde ontwikkeling: ‘Het verzet van veel mensen, tegen windmolens bijvoorbeeld, is groter geworden. Plannen zijn een stuk concreter dan enige jaren geleden en je

ziet nu vaker weerstand. Ik denk dat dit allemaal nog wat erger zal worden voor het ten goede keert.’ Dat ‘ten goede keren’ kan volgens hem bereikt worden door ook hier verbinding te zoeken met andere sectoren. ‘Ik bedoel dan niet een zonne-weide waar een buitenlandse investeerder er met de winst vandoor gaat. Maar bijvoorbeeld het ZMf-plan voor een energie-eiland in de monding van de Schelde, waar energiewinning, landschapsarchitectuur, ruimtelijk ontwerp en ecologie samenkomen. Prachtig vind ik dat. En helemaal in de geest van Thijs Kramer.’

‘Het ZMf-plan voor een energie-eiland voor de kust is helemaal in de geest van Thijs Kramer’

‘Weerstand tegen zonneweides neemt toe’

Proefvlak zonnepanelen in Ritthem. Foto: Loes de Jong.

Status

Hoewel hij Kramer niet persoonlijk kende heeft hij bewondering voor hem, voor zijn vermogen om over grenzen heen te denken en zijn visievorming. Zelf probeert hij ook altijd zo te handelen en hij weet daarom hoe moeilijk dat kan zijn. Schrijnen heeft van ZMf ook de brief gekregen waarin aangekondigd wordt de er gedacht wordt aan een nieuw format voor de Thijs Kramerlezing. ‘Ik begrijp dat wel, je wilt tenslotte een zo groot mogelijk publiek bereiken en dat in een vorm doen die past bij de huidige tijd. Maar vergeet niet hoe belangrijk de lezingen ook zijn als netwerkbijeenkomsten en onderschat de status van de lezing niet,’ waarschuwt hij.

Havens

‘Ik vond het zelf een eer om in 2018 de lezing te mogen geven en heb bijna alle andere lezingen ook bijgewoond. Ik denk dat er voldoende onderwerpen zijn. Neem alleen al het verhaal van de havens. Ik zou wel eens van een CEO van de havens het echte verhaal willen horen. Dus niet hoeveel containers er verstouwd worden of een ander pr-verhaal, maar het echte verhaal. Hoe dat nou gaat die samenwerking tussen drie havens en hoe je mensen overtuigt. En dat in samenhang met al die bedrijven, de landschapspositie en de enorme energievraag van de havens.’

Landbouw

Een ander onderwerp zou, volgens Schrijnen de toekomst van de landbouw kunnen zijn. ‘Als je de landbouwproblematiek alleen maar defensief benadert, dan komen we er niet uit. Er zijn mensen die heel zinnige dingen over landbouw en landschap kunnen zeggen. Cees Veerman bijvoorbeeld, die schreef in februari een heel interessant artikel in Trouw over de inrichting van het landschap. De landbouw kent vele problemen die allemaal afzonderlijk worden gezien. Je zou die meer als een geheel in samenhang met elkaar moeten bespreken.’

Workshops

‘Je kunt je afvragen of de Thijs Kramerlezing een lezing moet blijven in de toekomst of dat het veel (inter)actiever moet worden. Bij zo’n onderwerp als de landbouw bijvoorbeeld zou je in voorbereiding op een lezing een aantal grote workshops kunnen houden. Met landbouwers, maar ook met voedselproducenten, retailers en consumenten. Alle informatie en ideeën uit die workshops kun je vervolgens in een lezing of presentatie samen laten komen. Als je dat via internet doet kun je veel mensen bereiken. Of denk eens aan de havens, die ik al eerder noemde, de samenwerking, de relatie met het landschap, de ecologie, het energievraagstuk. Maak daar ook workshops van.’

Thijs Kramerlezing 2018 Ruimte voor (klimaat)verandering

Drie jaar geleden verzorgde Joost Schrijnen de tot nu toe laatste lezing met als onderwerp: Ruimte voor (klimaat)verandering. Hij maakte zichtbaar wat deze veranderingen voor het landschap in de nabije toekomst betekenen.

Omslag Wantij mei 2018.

‘Ik denk dat als je de lezing, in wat voor vorm dan ook, voorbereidt met thematische workshops die goed geleid en gemanaged worden, dat dit een enorme verrijking zou zijn!’

Bouke Kromhout van der Meer
is lid van de Wantijredactie.

Hut

Guido Krijger

Vijf jaar geleden kreeg ik de kans een klein rijtjeshuis te kopen. Geen droomhuis, wel betaalbaar en ... met duinen, strand en zee heel dichtbij. Bij de bezichtiging stond ik twijfelend in de achtertuin en probeerde mij in te beelden daar te wonen. Ik begon te dromen van iets anders, een hut.

Foto: Ellen Schoenmakers.

Ik sliep tijdens mijn bergtochten regelmatig in onbemande (jagers)hutjes. Gebouwd van boomstammen, geen spullen, een bed, tafel, houtkachel en een pan voor op het vuur. Buiten alleen maar wildernis. Ik voelde me thuis. Dát wilde ik in Vrouwenpolder ook! De aankoop werd volbracht en samen met vriend Hans heb ik dat saaie huis omgetoerd tot een hut. Door het gebruik van veel hout is het huis gaan leven, we hebben het geïsoleerd met hennep en wol en afgewerkt met leem- en lijnolieverf. Een rendiergewei heeft het nieuwe leven van armatuur gekregen. Stenen, hout en vogelveren herinneren me aan mooie avonturen in het wild. Veel planten in en om het huis vormen een eigen wildernisje. En zo is het gekomen dat ik met hond en vrouw inmiddels midden

in het dorp in een 'hut' woon. Een saai huis omdenken in een hut. Het kan.

Gretig groen

Ik moest hier aan denken door het pleidooi van Agnes van de Berg: breng de natuur naar de mensen. Door onze opmars hebben we er nog maar weinig van. Elke ongemoeide vierkante meter is nodige natuur, geen plek om onze barbecues neer te zetten dus. In plaats dat wij met z'n allen de schaars overgebleven natuurgebieden in trekken, kunnen we de natuur ook verleiden om weer bij ons (thuis) te komen. Beschermde natuurgebieden krijgen zo meer rust, zodat kwetsbare dieren en planten daar hun thuis kunnen hebben en houden.

Wilde natuur

Ik begin te dromen van een vloeiende overgang tussen wilde natuur en landbouw. Van die wilde natuur die gretig naar onze steden, dorpen en tuintjes uitreikt. Onze leefomgeving waar de natuur welig kan tieren, wij heerlijk kunnen recreëren en waar we weer opnieuw vriendschap kunnen sluiten met de natuur. Bomen, struiken en planten die bijen en vogels aantrekken. En scharrelkinderen die daar weer hun eigen hutten mogen bouwen. Saaie groenstroken omdenken in gretig groen. Het kan.

Guido Krijger
is lid van de Wantijredactie.

Groot-Saeftinghe baanbrekend (3)

Foto: Edwin Paree, 20 april 2019.

Bijzondere foto die links Het Verdrongen Land van Saeftinghe laat zien, dan het Sieperdaschor en daarnaast de Hedwigepolder, waar de werkzaamheden nog moeten beginnen. Daarnaast weer een hoekje van de Prosperpolder, het resultaat van natuurherstel door de voortvarende Vlamingen.

De commotie rond Plan Tureluur en Waterdunen was klein bier vergeleken bij de emotie die het voorstel om de Hertogin Hedwigepolder 'terug aan de natuur' te geven opriep. De Ramp, de voorvaderen, de honger in de wereld, alles werd in de strijd gegoooid. Thijs Kramer kreeg het als gedeputeerde zwaar te verduren. Het moet voor hem als oud-actievoerder een bijzondere ervaring geweest zijn dat nu

actie tégen zijn plannen gevoerd werd. Getalm en gedraai in Den Haag vergrootten het lijden, zowel aan de kant van de landbouw als de natuurbescherming. Uiteindelijk hakte de hoogste rechter de knoop door. Grensoverschrijdend Groot-Saeftinghe wordt een gebied waarin natuurherstel, waterberging en recreatie samenkomen.

Edwin Paree blijft privé fotovluchten uitvoeren om de Deltawateren zo mooi mogelijk vast te leggen. Hij wordt inmiddels door tal van organisaties gevonden voor zijn mooie beelden vanuit de lucht. ZMf mocht voor Wantij zijn luchtfoto's gratis gebruiken, waarvoor dank. Meer beelden zijn te zien op edwinparee.nl.

Soan Lan le: Nu vooral Zeeuws-Vlaanderen

Soan Lan le, geliefde van Thijs Kramer, heeft haar leven totaal omgegooid. Vijf jaar na het dramatische ongeluk in China pakte ze in Amsterdam haar koffers en werd Thijs' huis tussen Zuidzande en Sluis van weekendhuis tot echt huis.

Gerda Spaander

Een heel ander leven, daar in Zuidzande. Zonder openbaar vervoer in de buurt bijvoorbeeld. Maar evengoed heeft ze geen behoefte aan een auto, die Thijs overigens wel had. De tocht met fiets, bus (in Sluis), boot en trein kan ze wel dromen. Goed voor een lage voetafdruk, evenals het vleesloos eten.

Soan Lan heeft veel verre reizen gemaakt, al denkt ze er over om daar maar eens mee op te houden. Weliswaar staat Afrika nog op haar lijstje, maar ze vindt dat het beter is om veel minder te gaan vliegen.

'Het is natuurlijk een luxe. Ik kan het geld wat ik daaraan uitgeef ook doneren, daar hebben die mensen daar meer aan.'

Papier

Er komt heel wat papier binnen in het huis van de voormalig 'formulemanager jeugd en jongeren' in de bibliotheek in Almere. Vooral in de vorm van kranten en tijdschriften. Wat boeken betreft houdt ze zich in. Haar leesbehoefte stilt ze o.a. door te ruilen met anderen en met behulp van de bibliotheek, al valt dat niet mee in

coronatijd. Evengoed heeft De Drukkery, boekenzaak in Middelburg, een goede klant aan haar, want ze geeft graag boeken cadeau.

Al met al komt de voetafdruk van Soan Lan op **3,5 ha**. Die mag van haar best lager worden. En dat gaat ook lukken als ze inderdaad geen verre reizen meer maakt. En als ze haar voornemen uitvoert om zonnepanelen te nemen, maar dat heeft pas zin als het waterschap de bomen op haar dijk (volgens plan) gaat kappen, wat ze dan wel weer erg jammer vindt.

Speuren met Soan

Duurzaam leven draagt ze graag uit. Naast haar werk voor de post heeft ze haar bedrijfje SMS: 'Speuren met Soan'. Dan laat ze als natuurgids vooral aan kinderen zien hoe mooi Zeeuws-Vlaanderen is. En dat het de moeite waard is om het landschap te beschermen. Haar specialiteit is een excursie die draait om wat er zoal eetbaar is in de natuur. En vervolgens serveert restaurant Zilt & Zout een streekeigen maaltijd waarin planten als lamsoor, duindoornbessen en zeevenkel verwerkt zijn. Ze is ook trots op haar eigen groentebakken, een soort tuinieren op hoogte, waarbij ze streeft naar meer zelfvoorziening. En ze werkte mee aan de schrijfwedstrijd 'Waar ik woon, waar ik speel', ter ere van 200 jaar Zeeuws-Vlaanderen. 'Daarmee beschreven niet alleen de kinderen hun dromen, maar werden ook die van mij een beetje waar.'

Soan Lan le.
Foto: Gerda Spaander.

Gerda Spaander is medewerker van de Wantijredactie.